

JANKOVICS JÓZSEF–SCHILLER ERZSÉBET

Fragmentumok Ányos Pál életrajzához¹

I.

A 16. század végi török pusztítások, majd a tizenöt éves háború Veszprém környékét érintő hadi eseményei miatt a 17. század közepére-végére Nagyesztergár a bakonyi puszta helyek nivójára süllyedt. A lakosai között élt fajszi Ányosok is elszegényedve hagyták sorsára, vetették zálogba birtokaikat, aminek révén a következő század elején már a birtoktalan köznemesek közé süllyedtek. A zálogbirtokosoktól csak majd a 18. század negyvenes éveiben sikerült Ányos Pál apjának, Fajszi Ányos Ferencnek, miután nemesi oklevelét visszaszerezte, a birtokot apránként és sok erőfeszítéssel visszaépíteni: hozzájutva az elődök földjeihez, s mint egy amerikai úttörő telepes, az erdők irtásával, a földek termékennyé tételével, azokra németeket betelepítve, házakat építve, megkezdeni saját családjuk és a falu új életre keltését. Mindennek az a királyi adománylevél teremtette meg az alapját, amelyet erdődi Pálffy János adott át neki, a család korábbi érdemeire hivatkozva, 1749. okt. 14-én. Az 1718-ban Székesfehérvárott született, s a gazdaságfejlesztésben fáradhatatlan és a családalapításban igen aktív Ányos Ferenc Károly, aki 1746-ban még csak egy „gunyhó” építésének engedélyét kérte egykori erdeje új tulajdonosától, Esterházy Ferenc gróftól, 1749. december 30-án meg is nősült Komáromban. A jómódú gadóczi Róth Sándortól, Fejér vármegye alispánjától kérte meg a csinosnak mondott, a vőlegénytől 10 évvel fiatalabb lánya, Klára Mária kezét. Az após viszonyai nagyban elősegíthették a fiatal házaspár közös útjának indulását, s Ferenc szolgabírói, majd Veszprémben és Fejérben egyaránt betöltött táblabírói pozícióba jutását. A gyerekek még szerényebb viszonyok közé érkeztek: János 1750/51-ben született, öt két év múlva követte Sándor, aki még kicsiny korában meghalt. Az egyetlen lány 1754 körül látott napvilágot, öt követte 1756-ban István (akit az utókor Pálként ünnepel, mivel a pálos rendbe lépve védőszentjének nevét vette fel), s 1762-ben Ignác zárta a sort. Őt ifjabbként tartja számon a családtörténeti szakirodalom, hogy apja (nem túl decens magaviseletű) öccsétől megkülönböztesse.

¹ Dolgozatunkhoz köszönettel vett segítséget nyújtott Galavics Géza, Pintér Márta Zsuzsanna, Szentmártoni Szabó Géza és Szörényi László.

1770-ben készült el az a rangos méretű kúria, amely az addigi faházat felváltotta, s ahol a család már kényelmesebben elfért az L alakú, tízablakos, hétszobás házban. Még arra is jutott hely, hogy egy kápolnát szenteljenek benne Nepomuki Szent János tiszteletére, ahol a templom nélküli falu lakosai is misét hallgathattak. Káplánt a ferences és a ciszter rendtől küldtek számukra, az elsőt Hoffner Ferdinándnak hívták.² A második családalapítókén tisztelt Ányos Ferenc Károly hamarosan, 1779. február 22-én elhunyt. 1782. április 4-én, 54 éves korában követte őt felesége is, akinek 1777-i névnapját még az esztergári családi életet megidéző idillikus-bukolikus verssel ünnepelte a költő, már rendtagként, de még Nagyszombatból. 1782 februárjában és márciusában pedig anyja egészségi állapotáról érdeklődik Felsőelefántról – egy hónappal anyja halála előtt.³ Az ingóság megosztása az örökösök között alig egy hónappal Rötth Klára halála után történt. Igen beszédes dokumentuma a család gazdasági helyzetének, életszínvonalának, a családtagokat a szülői házban körülvevő tárgyaknak, bútoroknak, edényeknek, illetve annak a használati- és kulturális tárgyi miliónek, amely őket körülvette. A osztozás jegyzéke nem ismeretlen a szakirodalomban⁴, de a valós helyzetet átláthatóbban, elemezhetőbben kínálja fel a felosztott ingó javak, tárgyak és állatok jegyzéke, mint egy szám szerint összesített lista. Az is nagyon jellemző, ahogyan az egyenlő osztozás módszerére és technikájára, a gazdasági és a személyes viszonyokra, az igazságosság mellett a tárgyakhoz fűződő esetleges érzelmi kapcsolatokra is következtetni enged. Ugyanakkor az is kitűnik, hogy az örökség szétosztásánál tekintettel voltak a fiúk társadalmi státusa reprezentációs kötelmeinek szem előtt tartására. A közel száz kisebb-nagyobb kép pedig arról tanúskodik, hogy a szobák berendezése komoly művészeti igénnyel történt, s a képeken kívül egyéb szakrális művészeti alkotások is jellemezték az ilyen típusú alkotások iránti érdeklődést. A sok kép között valószínűleg világi tárgyúaknak, a családi képgalériába tartozóknak is lennie kellett.

Az örökség felett osztozkodók: valójában a 3 testvér.

János, a legidősebb, aki 1751 körül született, volt Veszprém vármegye alispánja és 1800-ban országgyűlési követe is. Ányos Pálnak komoly tervei lehettek az ugyancsak Nagyszombatban végzett bátyjával, ugyanis a Budán megalapítani tervezett Hazafiúi Tudós Társaságban Ányos Pál másodtitkár mellett tagként Ányos János aláírása is szerepel. Ha ez a terv nem is valósulhatott meg, tehetségéről tanúskodik, hogy fent maradt a *Positione iuris ecclesiastici*

²IRÁNYI László, *Nagyesztergár a XVIII. században*. Szerkesztette HOFFERNÉ HANICH Erika, Nagyesztergár, A Nagyesztergári Német Kisebbségi Önkormányzat kiadása, 2000. illetve Nagyesztergár honlapja

³ „Higgy, remélj, szeress”, *Ányos Pál versei, szépprózai írásai és levelei*. Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket összeállította JANKOVICS József és SCHILLER Erzsébet, az utószót írta JANKOVICS József. Vár Ucca Műhely, Veszprém, é. n. [2008], 94, 155, 156.

⁴IRÁNYI, *i.m.*,

quas publice defendt Joannes Nepom. Ányos (Tyrnaviae, 1771.) című egyházi jogi disszertációja, s 1791-ben mint második alispán, jelen volt gróf Zichy Ferenc Veszprém vármegyei főispáni tisztségébe való beiktatásán, s ott „...rendes és jó magyarságú beszéddel” fogadta előjáróját, „melyre kegyelmessége magyarul summásan, de teljes szívből felelt”.⁵ János nem nagyon lelkesedhetett Pál testvére költészetéért, Pálóczi Horváth Ádám ugyanis arról értesítette Kazinczyt, hogy amikor Pápán egy mulatságon találkozott Ányos „öregbik Testvérjével”, azaz Jánossal, s amikor előhozta neki kérésüket, valószínűleg Ányos kéziratának hollétéről, esetleges kiadásukról, „...de amit és amint ő felelt, még azzal sem Te, sem én meg nem elégedhetünk.”⁶

Anna Mária, született vsz. 1754-ben, első férje Mesterházy János volt, akinek elhunytá után, az osztozás idején már második férjével, Komáromy Sándorral vett részt az osztozásban.

A legifjabb családtag, *Ignác* 1762 és 1829 okt. 20. között élt, Veszprém vármegye főszolgabírája, Veszprém, Somogy, Komárom, Zala táblabírája volt. Jogi munkái kéziratban maradtak. Munkatársként dolgozott a Veszprémben 1820–1824 közt megjelent *Egyházi Értekezések és Tudósítások* című folyóirat számára. Az 1820-as években ő lett Nagyesztergár tényleges földesura. Kalendáriumot vezetett, amelybe az 1779 és 1799 közötti családi eseményeket jegyezte fel. „Az első bejegyzések szülei és öccse haláláról tudósítottak.”⁷ 1785-ben vette feleségül Pais Dezső somogyi alispán, királyi tanácsos lányát, Teréziát. Ránk maradt Ányos Pál két hozzáírt levele 1782-ből, melyek egyértelműen tanúsítják, hogy öccsével bizalmas viszonyt tartott fent, s tőle kérte azokat a dolgokat, melyekhez elefánti „magányosságában” nem juthatott hozzá, s írásaiból is küldött neki.⁸

A negyedik potenciális örökös István volt, ekkor már természetesen *Pál*, aki, szerzetes lévén, nemigen örökölhetett világi jellegű, értékes vagyontárgyakat, testvérei ezt tiszteletben is tartották, szívjóságukból kapott azonban egy rend ágyneműt.

Alább irattak megismérjük⁹ és levelünk erejével mindazoknak, akiknek illik, tudtára adjuk, hogy ezen most folyó 1782dik esztendőben, május hónap 17dik és több utána következhetendő napjain Esztergárban, ezen Tekintetes Nagyságos Weszprém vármegyei helységben, néhai Nemzetes és Vitézlő Faiszi Ányos Ferenc édesatyánk, és Nemes és

⁵ MAGYAR HÍRMONDÓ, 1791. 234.

⁶ *Kazinczy Ferenc levelezése, I.* Kiadja VÁCZY János, Budapest, 1890. 285–286.

⁷ IRÁNYI, *i.m.*, 43.

⁸ „*Higgy, remélj, szeress*”, 155–157.

⁹ elismerjük

Nemzetes Rötth Klára asszon, néhai édesanyánk után maradott ingó jószágból atyafiságos egyezés szerint osztottunk meg következőképpen, úgymint

Először

*Az cinnek osztálla*¹⁰

Ebből jutott Jánosnak tányér	26
csésze	2
leveses tál	1
más tálok	12
kávés kánno	1
Annának jutott tányér	50
csésze	2
leveses tál	4
más tálok	9
Ignácnek jutott tányér	27
csésze	1
leveses tál	2
más tál	12
tejes kánno	1

Másodszor

Az réznek osztálla

Jánosnak jutott ó rézfazék	2
lábos	1
tál	1
Annának nagy fazék fődővel	1
kisebb lábos	1

¹⁰ ónedények elosztása

kistál	1	
pléh ¹¹		1
Ignácnak nagy rézfazék, a jobbik	1	
vizet égető fazék ¹²	1	
borhűtő	1	

Harmadszor

Az fehér ruha osztálla

Jánosnak asztalkeszkenyő ¹³	36	
abrusz ¹⁴	6	
kendő	5	
felső lepedő	3	
alsó lepedő	13	
cseléd abrusz	7	
Annának asztalkeszkenyő	36	
abrusz	6	
kendő	5	
felső lepedő	3	
alsó lepedő	13	
cseléd abrusz	7	
Ignácnak asztalkeszkenyő	36	
abrusz	6	
kendő	5	
felső lepedő	4	
alsó lepedő	13	
cseléd abrusz	7	

Ezenfelül, különös¹⁵ rendeléséből édesanyánknak engednek az testvérek Ignácnak egy nagy damask¹⁶ abruszt 12 asztalkeszkenyővel.

¹¹ önlemez

¹² vízforraló

¹³ asztalkendő, szalvéta

¹⁴ asztalterítő, abrosz

¹⁵ külön

Negyedszer

Az ezüstnek osztálla

Jánosnak ezüst késekből két pár

evőkanalakból öt, idest¹⁷ 5

kávés kanalakból négy, i. e. 4

a megmérettetett ezüsből egy részre jutva 25 lot,¹⁸ vett ki pedig 24 lotot, azért az Ignác fog neki fizetni egy forintot, i. e. ft 1 –

Annának az ezüst késekből esik két pár

ezüst kanalakbul öt, idest 5

kávés kanalakbul négy, idest 4

az meglátoltatott¹⁹ ezüsből 15 1/8 itt az Ignáctul fog neki fizetődni tíz forint, i.

e. 10 ft –

Ignácnak ezüst késekből két pár

evő ezüst kanalakbul öt, i. e. 5

kávés kanalakbul négy, i. e. 4

az meglátoltatott ezüsből 36 latot vett.

Ötödször

Az szobákban találtatott ingó jószágok osztalla

Jánosnak és Ignácnak az zöld szobában levő hat széket ab 1 ft,²⁰ egy kanopét a 4 ft,²¹ az ebédlő szobában lévő 12 széket a 2 ft 50 krajcárt, egy kanopét a 12 ft. A sárga szobában levő öt széket 1 ft 25 krajcárt, egy kanopét a 4 ft. A kék szobában 4 fekete bőrszék a 1 ft számlálván tészen 66 forintokat 25 krajcárt, a két részre ily nevezett ingó jószágokbul

¹⁶ damaszt

¹⁷ azaz

¹⁸ lat, lot, loto, Loth, országreszenként és időnként változó, legkisebb súlyegység, ekkor 1,40–1,95 dkg között, itt vsz. a pozsonyi lattal mértek, amely 1,74 dkg volt

¹⁹ megméretett

²⁰ egy forintot (számolnak)

²¹ négy forinttól

atyafiságos²² egyezés szerént jőnének 56 forintok; azért a Naninak²³ tartoznak füzetni ki tíz forintokat. Ismét a Jánosnak két törökmogyoró-fa asztal, a leányok szobájában levő két nyoszola.²⁴ Az Ignácé pedig a kék szobában levő kirakatt²⁵ asztalok, a zöld szobában levő két nyoszola, a kék szobában levő két tornyos nyoszola²⁶ is az Ignácé marad tizenhét forintokban, melyből tartozik kifüzetni tíz forintot és 20 krajcárt. Mind a ketten az ebédlőszobában levő pohárszéket és a konyhában levő cines olmáriomat²⁷ megtartják, tíz forintban cum imputatione.²⁸

A Jánosé és Ignácé leszen az ebédlőszobában levő nagy asztal lágy fábul 8 forintban, a zöld szobában levő hármos asztal lágy fábul két forintban, a kisszobában levő kisasztal keményfábul és a nagyszobában levő avét²⁹ kis asztal keményfábul; ezen két kisasztal három forintokban ezekből tartoznak a Naninak kifüzetni 4 forintokat, 120 krajcárt. Ismét ezen két részre a zöld szobában levő bőr ládo, és az életes kamorában³⁰ levő pincetok,³¹ a bőr ládo 4 forint 30 krajcár. Ezekből tartoznak a Naninak kifüzetni 2 forint 60 krajcárt.

A Naninak az első szobában levő nyolc vörös szék a 1 forint 50 krajcár és egy kanopé a 6 forint, ez tészen 18 forintokat azért competentiájára³² még a János és Ignácutul fog füzettetni tíz forint. Ismét ez ebédlőszobában levő két keményfa asztal is idemarad. A kisszobában levő két keményfából való nyoszola is idemarad. Item³³ az életes kamorában levő bőr ládo 8 forint 60 krajcárban idemarad, melyből a Jánosnak és Ignácnak fog füzetni 5 forint 73 1/3 krajcárt. Item viszen el négy holicsi confect tányérát,³⁴ egy kávécsészével. Ismét egy dunyha, két párna, négy vánkös, egy madrac,³⁵ egy szolmazsák, egy paplan.

Az Jánosnak két dunyha, nyolc vánkös, hosszú párna négy, két madrac vánkössával, két szolmazsák.

Az Ignácnak két dunyha, nyolc vánkös, öt hosszú párna, két madrac vánkösostul, két szolmazsák.

²² rokoni

²³ Náni, Anna

²⁴ ágy, pamlag

²⁵ intarziás

²⁶ tormos vagy toromos nyoszola, vendégágy, amelyen az ágynemű magasra van rakva

²⁷ ön-bevonatú szekrény

²⁸ 10 forintba beszámítva

²⁹ viseltes, megkopott

³⁰ éléskamrában

³¹ fiókokra osztott láda, amelyben főleg négyszögletes borosüvegeket szállítottak

³² kívánságára, kiegészítésére

³³ hasonlóan, ugyancsak

³⁴ Holicsban gyártott majolika édességes, gyümölcsös tányérokat

³⁵ matrac

A Pálnak is az ágyi ruhából rész adattatik, közönséges akaratbul,³⁶ úgymint dunyha egy, vánkos három, hosszú párna kettő, madrac vánkosostul egy, szolmazsák egy.

A Jánosnak jut egy fako³⁷ és egy kula üsző,³⁸ item 3fi tinó egy,³⁹ egy öreg fekete tehen, ebből⁴⁰ a két részre Naninak és Ignácnak fog füzettetni két forintot. Item 3fi egy vörös üsző, item 3fi legkisebbik szőke üsző, item vörös bikaborjú egy, item egy üsző borjú, item egy barna üsző.

Annának egy fekete tehen és egy másik, nyavalás forma tehén, egy 3fi tinó, ezen hozásbul⁴¹ a jobbik, azért az Ignácnak füzet két forintot, egy 4fi tinó, item nyér az Jánostul egy forintot, egy 3fi széles⁴² fejr üsző. 3fi legjobbisk riska.⁴³ Szeke⁴⁴ hátú bikaborjú. Homa⁴⁵ forma üsző. Vöröshátú üsző. Item egy Barna nevű nevű tehen egy üszőborjúval. Pirók⁴⁶ tehen egy bikaborjúval. Ita⁴⁷ Jánostul, ki egy tehénnel többet vett tizenöt forintokban kap öt forintokat. A legjobb hat ökör szekérrel, boronával és más hozzá tartozandóival, fizet mindazonáltal a Jánosnak negyven forintokat.

Ignácnak jutott két ötödfű tinó, melyekből⁴⁸ füzet két részre vissza 13 forintokat, item 3fi legkisebbik tinó, öreg, alább való⁴⁹ tehen, 3fü mocskos üsző, 3fi somogyi fai⁵⁰ üsző, feketebbik bikaborjú, ezen huzásbul, egy üsző, item egy fekete üsző.

Jánosnak fécsipejű⁵¹ nagy kanca, ugyan⁵² kanca csikóval, egy kétesztendős pej csikó.

Annának Sajkó nevű kanca, monyas⁵³ csikóval, item 3fi sárga kanca.

³⁶ közös akaratból

³⁷ halovány sárga

³⁸ rövid, behajlott szarvú szarvasmarha

³⁹ egy harmadfű (hároméves) herélt bikaborjú

⁴⁰ ezért

⁴¹ ugyanabból az alomból, „évjáratból” való; de utalhat a sorshúzással lebonyolított osztozkodás módszerének lényegére is: az osztozás sorshúzással történik, de ha túl nagy értékbeli különbséget hozna a véletlen, azt pénzüsszegekkel korrigálják, az egyenlőség és igazságosság érdekében

⁴² széles, esetleg nehezen kezelhető, szeszélyes, vagy felfúvódásra hajlamos (?)

⁴³ vörös szőrű, kurta szarvú ökör vagy tehen

⁴⁴ szőke (?)

⁴⁵ félig gömbölyű(?), horpadt (?)

⁴⁶ vörhenyes

⁴⁷ így

⁴⁸ melyekért

⁴⁹ kevésbé értékes

⁵⁰ fajta

⁵¹ félcspiejű

⁵² másik

⁵³ heréletlen

Ignácnak harapós pej kanca, nagy hassal, egy monyas csikó, item egyezés szerint a menyecske⁵⁴ kancát megtartotta 15 forintokban, melyből fizet két részre tíz forintokat, a Tegrigris⁵⁵ monyast az atyafiak neki engedték.

A pintérfának⁵⁶ osztozása

Jánosnak és Ignácnak pintérfából 10, 11, 12 akósbul ⁵⁷ vegyelest ⁵⁸ esett dugá ⁵⁹ - - - - -	320
fenék	32
tízakósbul egész húszig vegyelest, dugá	50
tízakósbul	48
4 és 5 akósbul	158
fenék	18
4 akósbul fenék	8
3 és 4 akósbul vegyelest dugá	126
3 akósbul dugá	396
fenék	36
2 akósbul dugá	408
fenék	40
egy akósbul hat funt vulgo dicendo ⁶⁰	
 Annának 10, 11, 12 akósbul vegyelest dugá	 160
fenék	16
10 akósbul egész 20-ige vegyelest dugá	25
10 akósbul dugá	24
4 és öt akósbul dugá	79
fenék	9

⁵⁴ fiatal

⁵⁵ elírás Tigris helyett (?)

⁵⁶ hordóalkatrészek készítésére alkalmas faanyag

⁵⁷ űrmérték, főleg bormérésre kb. 53–54 liter

⁵⁸ vegyesen

⁵⁹ donga

⁶⁰ hat font, funt, termésmennyiséget alapul vevő szőlőmérték a Fertő-vidéken, ugyanakkor súlymérték is, Pfund, libra, országos mérték: 0,38–0,61 kg; a pozsonyi font 0,55 kg volt ekkor;

4 akósbul fenék	4
3 és 4 akósbul duga	63
fenék	10
3 akósbul duga	196
fenék	18
2 akósbul duga	204
fenék	20
egy akósbul négy funt vulgo dicendo ⁶¹	

Bor osztála, amely esztergári pincében vagon

Jánosnak és Ignácnak somlai borbul marad pozsonyi akó ⁶²	14 2/4
Fölsőörsi bor	43 1/4
Somlai Auspruch ⁶³	3/4
Szilvapálinka	2 3/4
Annának Somlai borbul jut	7 1/4
Fölsőörsibül	21 3/4
Somlai Auspruchbul	1/4
Szilvapálinkából	1 1/4

Jánosnak és Ignácnak az üres hordókbul jut 46 akóig való, amely Esztergáron találtatott.

Annának pedig jut ugyanazon hordókbul 23 akóig való.

A Jánosnak és Ignácnak marad a négy kocsló szerszámostul és két lóra való avét szerszámmal atyafiságos egyezés szerin <teszen> 160 forintokban megmarad, melybül tartoznak 1/3 kifizetni.

Az spaisbul⁶⁴ Anna veszen magának egy nagy sütőteknyőt, egy hordó káposztát.

Hogy azon óborokat, fölsőörsi termést, tudniaillik, és somlait, melyek osztál szerént az esztergári és fölsőörsi pincében Nemzetes Anyos Anna hitvestársomnak estek, Nemzetes Anyos

⁶¹ közönségesen szólva

⁶² pozsonyi akó: 53,72 l.

⁶³ aszú

⁶⁴ spájzból, éléskamrából

*János és Ignác sógor uraiméktul által vettetett, praesentibus recognoscálo.*⁶⁵ * Nemkülönben egy akó szilvapálinkát. * Sig. Esztergár, die 4a Decembris 1782. Komáromy Sándor, manu propria⁶⁶

II.

Anno 1782. die 17 Maji in possessione Esztergár néhai Nemzetes és Vitézlő Faiszi Anyos Ferenc hic immediatus successori,⁶⁷ úgymint János, Anna és Ignác gyermekei között következő mobiliákból való osztál lett meg

Az residentialis házban

1o. Az első szobában találtotott:

vörös plüs szék numero	8
kanapé meggyzínű rásával ⁶⁸ bevont és lószőrrel töltött, keményfából, 4 személre való	1
kisasztal törökmogyoró fával kirakott	1
ruhatartó fogas lágyfából	1
kis tükör	1
nagyobb kép	3
közép-szerű kép	11
kisebb kép	12
kis kereszt fekete füstékkal és aranyozott	1
szentóttvíz-tartó, Szent Veronika képe, ⁶⁹ tatai edényből ⁷⁰	1

2do. Az második szobában találtotott:

⁶⁵ a mai nappal elismerem

⁶⁶ E bekezdésnyi szövegrész Anyos Anna férjének, Komáromi Sándornak saját kézalírású átvételi elismervénye, mely Esztergáron kelt, 1782. december 4-én. A szilvapálinkára utaló utolsó mondat a sorok közé utólag beszorítva.

⁶⁷ itt következő közvetlen örökösei

⁶⁸ gyapjúszővettel

⁶⁹ képi vagy szoborbéli ábrája

⁷⁰ a tatai majolika-gyár terméke

székek zöld rázsával bevonyva, keményfából	6	
kanapé zöld matériával bevont és lószőrrel két személre	1	
kisasztal, kirakott	1	
asztal, nagyobb, három darabbul álló, lágyfából	1	
török asztali szőnyeg ⁷¹	1	
puskatartó fogas keményfából	1	
közép-szerű képek	11	
kisebb kép	2	
Szent Klára képe, övegben álló ⁷²	1	
<ágy> keményfából egy személre való<k> nyoszolák	2	
bőrládo	1	
szentóttvíz-tartó kereszt, tatai edényből	1	
ezüsből <két fe> osztogató kalány, próbás ⁷³		2
ezüst evőkalány, próbás	9	
ezüst evőkalány, próbátlon	6	
ezüst cavé kalány, próbás	5	
” ” ” próbátlon	7	
ezüst kés, próbás, pár, numero	2	
” ” próbátlon, numeri	6	
ezüst sótartó, belül megaranyozott, próbás	2	
ezüst sótartó, nagyobb, egészlen megaranyozott	1	
ezüst gyertyatartó, próbás	2	

3o. Harmadik szobában találtotott:

székek keményfából, karmazsin színű atlaccal ⁷⁴ *bevont*, és lószőrrel megtöltöttek, numero	12
kanapé, székekhez hasonló, 4 személre való	1
asztal lágyfából, 24 személre való	1
kisasztal keményfából	3
ostáblás kisasztal ⁷⁵ lágyfából	1

⁷¹ török készítésű asztalterítő

⁷² Rötth Klára névadó szentjének képe vagy szobra üvegben

⁷³ ezüst merőkanál, rajta a hitelesítő próbajeggyel

⁷⁴ sötétvörös fényes szövet, esetleg selyem

all (sic! ál-?) olmáriom, avét, diófával kirakott	1
pohárszék keményfából	1
képek, kisebbek	7
ürmös korsók, fejer üvegből	11
kávés kandli ⁷⁶	1
porcolan fincsa, ⁷⁷ csokoládés	2
kávés fincsa, porcolán	3
confect tányér, holics edény	13
mosdókorsó, tatai edény	1
uborkácsésze, tatai edény	2
fekete nyelvű kés, pór ⁷⁸	6
pincetok, öt palackkal	1
réz gyertyatartó	5
szál gyertyatartó, övegestül	2

4to Negyedik szobábo találtotott:

fekete bőrszék	4
all [sic! ál-?] olmáriom, avét, diófával kirakott	1
tornyos ágy	2
képek egy keresszettel együtt	7
öveg szentóttvíz-tartó	1
asztal diófából	1
szőnyeg	1

5. Ötödik szobába találtottak:

sárgo posztó székek	5
kanapé sárgo posztóval bevont, 4 emberre	1
ruhatartó fogas lágyfából	1

⁷⁵ 64 négyzetre osztott tábla, amelyen két személy tizenkét vagy tizenöt csont- vagy fakarikával játszott; itt intarziás asztrólól lehet szó

⁷⁶ kis kávéskorsó

⁷⁷ porcelán bögre, kis csupor

⁷⁸ egyszerű; az íráskép ugyan ezt az olvasatot adja, de lehet, hogy 'pár'-t kell érteni

közép-szerű képek	13
Coridon ⁷⁹	2
törökmogyoró fábul kis asztal	1
jeruzsálemi kereszt ⁸⁰	1

6. Hatodik szobában találtotott:

papiros képek	16
nyoszola keményfából	2
ruhatartó lágyfából	1
kisasztal keményfából	1

7. Hetedik szobában találtotott

faszék keményfából, hat	6
asztal lágyfából	1
nyoszola keményfából, ketei ⁸¹	3
ruhatartó lágyfából	1
képek	17

III.

Anno 1783. die 24. Junij. Mobiliak Aestimatioja⁸²

⁷⁹ Coridon: bár az Ányos-életműnek több fontos utalása van a theokritoszi, majd vergiliusi eredetű Corydon–Alexis ifjú pásztor-párra, itt mégsem ennek képi vagy szobrászati megjelenítésére lehet gondolnunk, hanem a magyarba a francia nyelvből átvett *geridon* szóra, amelynek jelentése kb. egy lábon álló, kis kerek asztal, amelyre gyertyatartót vagy virágot szoktak helyezni. BABOS Kálmán, *Közhasznú magyarázó szótár. A magyar irodalmi művekben, magán és hivatalos iratokban, hírlapokban, folyóiratokban és társalgási nyelvben gyakrabban előforduló szavak megértésére és helyes kiejtésére*, HECKENAST Gusztáv, Pest, 1865.

⁸⁰ Ötöskereszt, Jézus öt sebének emlékeztetere: egy nagyobb kereszt szögleteiben négy kisebb kereszt. A zarándokok kedvelt emléke Jeruzsálemből.

⁸¹ közülük csak kettő készült keményfából

⁸² Az ingóságok felbecsülése, 1783. június 24.

12 vörös szék a forint 2, krajcár 30, tenne 30 forintot.

Detracta tertialitate manent⁸³ ----- ft 20.

Ugyan a vörös kanapé becsültetett 12.

Detracta tertialitate manent 8.

Négy fekete szék aesti...⁸⁴ 4 forint.

Detracta tertialitate 2 forint 40 krajcár.

Üveges olmárjom, a konyhában lévő cines olmárjossal aestima... 10 (?)

Detracta tertialitate 6 forint 40 krajcár.

Nagy asztal a forint 8, detracta tertialitate 5 forint 20 krajcár.

Zöld szobában lévő ebédlő asztal a 3 forint. Detracta tertialitate 2 forint.

Párnazsák 4 forint.

Olmárjom 4 forint.

Egy stok⁸⁵ óra 16 forint 30 krajcár.

Nagy lámpás, ebben benne lévén Komárominénak⁸⁶ része 12 forint. Detracta tertialitate 8 forint.

Nagy kocsi 40 forint.

Summa facit 117 forint 10 krajcár.⁸⁷ Ehhez Ignác úr fog fizetni 4 forint 22 krajcárt. Mivel a két summarész 243 forint és 4 krajcár, egy részre tehát tesz mindenestül a competentia⁸⁸ 121 forint és 32 krajcárt.

IV.

Az Ányos család Batthyányiaktól 1642-ben visszakapott okleveleinek jegyzéke

A fentiekben esett már szó arról, hogy a tizenötéves háború következtében hogyan változtak meg a Magyar Királyságbeli település- és birtokviszonyok. Az Ányosok nem csupán birtokaikat, de azok igazoló, jogbiztosító iratait is elveszítették. Az eredetike, vagy a

⁸³ Egyharmadát levonva, marad 20 forint.

⁸⁴ becsérték szerint

⁸⁵ bécsi-óra, faszekrényes óraszerkezet

⁸⁶ Ányos Anna Mária, Komáromy Sándor felesége.

⁸⁷ az egy főnek járó összeg 117 forint 10 krajcár

⁸⁸ az egyenleg

másolatok hitelesített példányára feltétlenül szükség volt, hogy a zálogban maradt, vagy egyéb módon eltulajdonított földjeik, ingatlanjaik visszakerüljenek saját használatukba. Ezért nem egyszer családon belül is harcot kellett folytatniuk. E törekvéseknek, amelyeknek majd Ányos Ferenc révén a 18. század közepén érik be igazi gyümölcse, egyik első és igen sikeres próbálkozása azé az Fajsi Ányos Sándoré, aki Batthyány Ádámtól 1642. június 11.-én visszaszerezte a családot illető okiratokat – két nappal azután, hogy felvették Batthyány familiárisainak jegyzékébe, amely szerint 1646. augusztus 24-én távozott, de az a megjegyzés áll a dátum mellett, hogy „házi szolgává lett”.⁸⁹ Az alább közreadandó jegyzék, illetve hivatkozott dokumentumok ma a Magyar Országos Levéltárban találhatóak, jelzetük: a Batthyány család levéltára, P 1313, Acta Antiquae, Ányosiana, 101. cs., 50–56. Szemléletesen mutatják, hogy 1312 és 1578 között hol és milyen események alakították az Ányos család gazdasági életét.

- 1.1312. Ányos Lőrinc levele, költ a Pécsi Káptalanbul, Ozzoizza⁹⁰ névű jószággrul, mely vagyon Torna Vármegyében.
2. 1362. Költ a Veszprémi Káptalanbul, Persendalffi⁹¹ jószág felől.
3. 1362. Ányos levele, költ a Veszprémi Káptalanbul, Egyházassamul jószág felől, mely vagyon Simeg Vármegyében.⁹²
4. 1362. Ányosok levele Vas névű major felől, költ a Veszprémi Káptalanbul.
5. 1369. Donációja Lajos királynak, melyet adott Ányos Gergelynek Jutas névű falurul, vagyon Weszprém vármegyében.⁹³
6. 1379. Ányos Bálint levele, költ az Weszprémi Káptalanbul, adósság felől.
7. 1379. Ányos Imre levele, Gara Miklós, Magyarország palatinusa adta,⁹⁴ mintegy Regius Consensus⁹⁵ bizonyos jószággrul.
8. 1390. Jószág levele, Ányos familiát concernálja,⁹⁶ de nehéz olvasni.

⁸⁹ <http://archivum.piar.hu/batthyany/familia-nevt>

⁹⁰ Az Abauj-Torna vármegyei helység nevét nem sikerült azonosítani, az oklevél-lista többi másolatában *Ozzoizza*, *Ozsoizza*, *Ozoizza* alakban fordul elő.

⁹¹ Fintafölde vagy Persendorf, Úrszabadiban, Veszprémben.

⁹² Sümeg vármegyében nem sikerült ilyen nevű helységet azonosítani. A másolatokban előforduló névalakok: *Egyhaszassamul*, *Egi hizassamul*.

⁹³ I. (Nagy Lajos) király (ur. 1342–1382), az adományozott falu névalakjai: *Juras*, *Jwras*, *Jutas*. A Veszprémhez közeli település nevének romlott alakját javítottuk.

⁹⁴ Gara Miklós (?–1386) között volt Magyarország palatinusa.

⁹⁵ királyi beleegyezés, jóváhagyás

⁹⁶ illeti, érinti

9. 1395. Ányos Gergely levele, Lovas és korvágórsi⁹⁷ jószág felől, költ Fejérvárott a Káptalanbul.* Ányos István faiszi családi levéltárából kiadva: „A székesfehérvári ispotályos keresztesek conventje előtt Ányos Gergely mester és fia Péter egy részről, Kővágóörsi Mátyás más részről, bizonyos lovasi, faiszi és kővágóörsi (ma felsőörsi) birtokok érdemében egyezkednek 1395. jan. 4.”⁹⁸
10. 1399. Zsigmond király⁹⁹ levele, költ a Fejérvári barátok conventjébül, adatott Ányos Gergelynek faiszi jószágul.
11. 1401. Ányos János levele, költ az Veszprémi Káptalanbul, szentafeldi¹⁰⁰ jószág felől.
12. 1401. Ányos Gergely levele Veszprémi Káptalanbul költ, hidegkuti jószágul, mely vagyon Weszprém vármegyében.
13. 1406. Zsigmond király donációjja, melyet adott Ányos Gergelynek, mely volt weszprémi porkoláb,¹⁰¹ a jószág Hidegkút¹⁰² egyik, másik Esztergár Weszprém vármegyében.* Ányos István faiszi családi levéltárából kiadva: „Zsigmond király vámosi Ányos Gergely kértére Hidegkut, Esztergár és Örs (a mai Felsőörs) birtokokról nevezett kérelmező s utódai részére Budán, 1401. évi apr. 4-én kibocsátott adománylevelét, az iktatás megtörténtéről szóló jelentéssel együtt átírja és megerősíti, 1406. márc. 31.”¹⁰³
14. 1407. Ányos Gergely levele, költ a Veszprémi Káptalanbul, valami szántóföldek végett.
15. 1426. Ányos Gergely levele, költ a Fejérvári Káptalanbul, esztergári jószágul.
16. 1435. Ányos Gergely levele egy házrul és földekrül, költ a Veszprémi Káptalanbul.
17. 1435. Ányos Gergely levele, faiszi jószágul, költ a Veszprémi Káptalanbul.
18. 1441. Ányos Mihály levele, Borlát¹⁰⁴ névő malom felől, költ Fejérvárott, vagyon Weszprém vármegyében.
19. 1445. Ányos Mihály levele, költ az Fejérvári Conventbül polgárocí¹⁰⁵ jószág végett.
20. 1450. Ányosokat illeti, egy szőlő adatott el tizenhat forénton, vagyon az csopaki hegyben, melyet kiválthatnak, ha akarnak.
21. 1451. Ányos Mihály levele Korlát¹⁰⁶ névő malom felől, költ a Fejérvári Conventbül, vagyon Weszprém vármegyében.

⁹⁷ Lovas Veszprém megyei, Kővágóörs ma Zala megyéhez tartozó falu.

⁹⁸ *Hazai Okmánytár*, III. 251–253.

⁹⁹ Zsigmond brandenburgi örgrófot Himházi Benedek weszprémi püspök 1378. márc. 31-én Székesfehérvárott koronázta királlyá, s haláláig, 1437. dec. 9-ig uralkodott. 1433-tól német-római császár is volt.

¹⁰⁰ A másolatokban szereplő névalakok: *Szanthafeld*, *Szanthaföld*, *Sancsafeöld*.

¹⁰¹ várnagy

¹⁰² Kishidegkút és Nagyhidegkút a XX. század húszas éveiben egyesült Veszprémhidegkút néven.

¹⁰³ *Hazai Okmánytár*, II. 180–186.

¹⁰⁴ Vö. az alábbi jegyzettel.

¹⁰⁵ Polgároc vagy az egyik másolatban olvasható *Polgároca* helynevet nem tudtuk azonosítani.

¹⁰⁶ Azonos lehet a 18. tétel Borlát nevű malmával?

22. 1451. Ányos Mihály levele, költ az Fejérvári Conventbül, némőnémő jószág felől, nem olvashatni.
23. 1452. Ányos Mihály levele, az Fejérvári Káptalanbul költ, Mester¹⁰⁷ névő falurul, mely vagyon Vasvármegyében.
24. 1460. Budai Káptalanbul költ Ányos Gergely levele, mely az hidegkúti jószágrul való.
25. 1466. Ányos János levele Borbonaki¹⁰⁸ jószág felől, Mátyás király adta.
26. 1476. Ányos Mihály levele vámosi¹⁰⁹ jószág felől, költ a Veszprémi Káptalanbul.
27. 1503. Ányos Miklós levele, Veszprémi Káptalanbul költ, melyet hínak Evocatoriának,¹¹⁰
28. 1507. Ányos Ferenc vallja az Veszprémi Káptalan előtt, hogy adott el egy rétet huszonöt forénton a dominikánus barátoknak.* Ányos István családi levéltárából kiadva: „A veszprémi káptalan előtt fáiszi Ányos Ferenc és Péter bizonyos vámosi rétyjüket a veszprémi prédikátor barátoknak 25. magyar forintért eladják. 1507. febr 18.”¹¹¹
29. 1507. Fejérvári Káptalanbul költ levél, melyben kötötte Ányos Péter sokrendbéli jószágát háromezer forénton Sárközi Pálnak, budai viceporkolábnak.
30. 1507. Ányos Ferenc vetette zálagban faiszi jószágát simegi porkolábnak,¹¹² Enirch Gáspárnak ötvenhat magyar forénton, Weszprémi Káptalan levele.
31. 1511. Ányos Imre levele, melyet a magyarországi palatinus, Prini Imre mecsérszentgyörgyi¹¹³ jószágrul adott, költ Budán.
32. 1512. Sárközi Pál levele, melyben fateálja,¹¹⁴ hogy adott el bizonyos jószágot Ányos Ferencnek, költ az Weszprémi Káptalanbul, vagyon az jószág ezen vármegyében.
33. 1512. Ányos Ferenc levele, költ a Fejérvári Conventbül, Babócsa¹¹⁵ névő jószágrul.
34. 1519. Lajos király donatiója, melyet adott Ányos Péternek, ki *acquisitor bonorum*¹¹⁶ volt, Fáiszrul, Hidegkutrul, Lepsénrül.
35. 1526. Lajos király¹¹⁷ levele, melyet adott akkor, midőn a törökök ellen fogadtatott hadat, Tokos Ferencnek, hogy jószágában lévő jobbágyi ne háborgathassák.

¹⁰⁷ A Vasvármegyei Alsómesteri és Felsőmesteri 1935-ben egyesült Mesteri néven.

¹⁰⁸ Az I. Mátyás (ur. 1458–1490) által adományozott jószág, Borbonak nevét nem sikerült azonosítani, az egyik másolatban *Borbonalj* áll.

¹⁰⁹ A család a faiszi mellett a vámosi előnevet is használta Vámos, (Nemesvámos) Veszprém megyei települése okán.

¹¹⁰ perbehívó levél, idézés

¹¹¹ *Hazai Okmánytár*, I. 399., 400.

¹¹² sümegi vár nagynak

¹¹³ Mecsérszentgyörgy, Mecsér; Prini vagy Perényi Imre 1504 és 1519 között töltötte be a nádori tisztelet.

¹¹⁴ tanusítja

¹¹⁵ Babócsa, Somogy vármegyei helység, a névalakot javítottuk a másolatok alapján: *Babota*, *Bobocha*, *Babocha*, *Babocsa*.

¹¹⁶ a javak szerzője

¹¹⁷ II. Lajos király (ur. 1516–1526) a mohácsi vész évében íratta ezt a mentelmi levelet Tokos Ferencnek.

36. 1544. Valami szőlőért tettenek le Ányos Boldizsárnak száz aranyat Ujvárott¹¹⁸ a porkolábok előtt, arrul való kis jegyzés.
37. 1550. Nádasdi Tamás ország bírāja levele, mely Exhibitorum¹¹⁹ levélnek hívatatik, adta azon Nádasdi.
38. 1550. Ányos Mihály prókátorlevele, mely volt temesi porkoláb, adta ezen levelet Zsigmond császár néki.¹²⁰
39. 1578. Ányos Boldizsár levele Nagy Tilaj¹²¹ major felől.

Én, Faiszi Anios Sándor, vallom ez írásomnak rendiben, hogy vettem ki az Tekéntetes és Nagyságos Bottiáni Ádám Urtul etc. Az Anios familiát concernáló jószágleveleket, melyek idefől specificice magán-magán¹²² írva vannak, s vannak szám szerént negyvenegyen¹²³ a levelek: ki mirül s hova való légyen. Assecuráalom azért a folyül megnevezett Urat ezen írásommal, hogy jövendőben senki az Anios familiából, semmi, se maradékink, se Ónagyságán, se pedig az Ónagysága maradékin semmit semmi úttal ne praetendálhasson,¹²⁴ vagy kereshessen. Melynek nagyobb erejére és bizonyosságára adtam ezen reverzálist¹²⁵ kezem írásával és pöcsétemmel megerősétvén. Actum in Arce Rohonc, die undecima mensis Junij Anno Domini 1642.¹²⁶

Fayssy Anios Sandor manu propria¹²⁷

¹¹⁸ Információ-hiány miatt nem tudtuk azonosítani, melyik Újvárról van szó.

¹¹⁹ Nádasdi Tamás 1542-től töltötte be az országbíró hivatalát, 1554-től pedig a nádorit, az általa adott irat vagy behívólevél, vagy adománylevél volt.

¹²⁰ Zsigmond császár ügyvédi irata valószínűleg a korábbi eredetű okirat másolata vagy későbbi megerősítése lehetett, mivel az uralkodó 1437. dec. 9-én elhunyt.

¹²¹ Nagytilaj, Vas megye.

¹²² külön-külön

¹²³ Az oklevelekről készített jegyzék időrendbe rakásakor nekünk csak 39 különálló darabra rügött számuk.

¹²⁴ követelhesen

¹²⁵ elismervényt, kezeslevelet

¹²⁶ Kelt Rohonc várában, 1642. június 11-én.

¹²⁷ Hasonló típusú biztosító irat olvasható az átvételi jegyzék egy másik példányán is, amely az évszámok előtt sorszámat is tartalmaz, s amely csak néhány, nem túl jelentős szó, illetve szórend megváltoztatásával jó kontroll-anyagnak mutatkozik, főleg a helynevek kiolvasásánál és azonosításánál, s a sorszámnevek valóban 41-et mutatnak, de úgy, hogy tartalmi különbséget nem mutatnak az általunk sorrendbe tett és itt közölt listával. Itt az alábbi kezességre vonatkozó szöveg áll: „Én, Fayszy Anios Sandor vettem ki Gróf Battiani Adam uram Ónagyságátul az Aniosokra néző Jószág Leveleket, úgymint numero 43 [ne feledjük, a tételesen beszámozott lajstrom 41 darabról tudósít!]. Ha pedig valaki mely atyámfia keresné Ónagyságátul ez leveleket, az Aniosok közül, én felelek meg Ónagysága képében, hogy ha azután keresné valamely Anios az Aniosok Leveleit, ez levelemmel mentse meg Ónagysága magát.” E szövegnek megvan fogalmazvány-változata is, amely kihúzásokkal és betoldásokkal és némi eltéréssel ekként olvasható: „Én Fayszi Anios Sandor <vettem ki> Gróf Battiani Adam uram Ónagyságátul vettem ki az Aniosokra néző Jószág Levele<ke>it úgymint numero 43. szamat ki, az Anios s azon kívül <valo> valókat is. Ha pedig valaki, mely atyámfia keresné Ónagyságátul ez Leveleket, az Aniosok közül, én felelek meg Ónagysága képében, hogy ha azután keresné valamely Anios az Aniosok leveleit, ez levelemmel mentse meg Ónagysága magát.”

De hogy mennyire érzékeny műfaj volt az ilyen reverzális, s mennyire körültekintően kellett a helyzetet pontosan lefedő jogi biztonságot nyelvileg is megteremteni, íme a még mindig kihúzásokat és betoldásokat, a

A fenti jegyzékben nem szereplő, ám teljes szövegükkel közölt Ányos-oklevelek találhatóak még a Hazai Okmánytár I–V. kötetében.¹²⁸

1. 1401. ápr. 8. Buda. „Zsigmond király előtt (Iszka-) Szentgyörgyi Tamás és Bálint, lepsényi birtokuk felét 1600 arany forintért Ányos Gergely és Péternek eladják, mely alkalommal az összegből 1250 forint fizettetvén le, a hátralékban maradt 350 forintért az Ányosok esztergári birtokukat adják át.”¹²⁹

2. 1426. okt. 29. Fehérvár. „A fehérvári káptalan bizonyítja, miszerint hozzá intézett királyi parancs folytán Ányos Mihályt és Imrét hét faiszi jobbágytelekbe beiktatta.”¹³⁰

3-4. 1437. jan. 7. Buda. „Zsigmond király előtt Tamás rátóti¹³¹ prépost megjelenvén, bizonyos fáiszi részirtokok Ányos Mihály és Imre részére lett adományozásába beleegyeznek.”¹³²

5. 1452. jan. 25. Buda. „Hunyadi János Magyarország kormányzója¹³³ fáiszi Ányos Mihálynak hű szolgálataiért Szala megyei Kővágó-Örs, másképp Nagy-Örsön egy nemesi udvartelket adományoz.”¹³⁴

szöveg alakulását mutató leghosszabb változat: „Én, Fayszi Anios Sandor, adom ez levelemet és quitantiamat [!] *hogy en* Groff Battyani Adam uramtul Ónagyságátul vettem ki az Anisakra nézendő <Jozzagokra valo> Jozzag leveleiket, melyek Ónagyságánál voltak, alkolmas időtől fogvást, úgymint szám szerént numero 43., ki az anus[!], s ki azonkivöl valok<is> voltak is. Ha penig ennekutána valamely atyámfia *az Aniosok közül, vagy más, valamely atyánkfi* Ónagyságától az leveleket kérni vagy más módon keresni akarná, hát én s az én megmaradékim feleljenek meg Ónagysága képében, hogy ha azután az aniosak leveleit keresné, ha penig Ónagyságát vagy megmaradékít Ónagyságának én vagy az én megmaradékim, mivel két ágon valók, meg nem oltalmazhatnak <obligaliak> kötjök arra magonkat, hogy ha kívántatik, az leveleket vissza adjok, hogy annak adatassék, azkit illet, ha penig ezt meg nem állanak, az végezésönket, ez levelönk és quitantianknak erejével minden törvénybeli és prókatori remediomok és exceptiok ellen Ezer Aranyot vagy annyi érő jószágot az magyar korona alatt vehessen Ónagysága, és még utan [ma]radéki *s minden atyámfia terheket is magamra vévén <hogy> én rajtam és két ágon levő <meg>maradékimon egy jámbor szolgálja <alla> által, melynek nagyobb bizonságára magam szabad akaratjából adom ez levelemet kezem írásával és pöcsétemmel megerősítetvén.” Az egyik példány előzéklapján a korabeli Battyhány-levéltár kezelőjének jelzete: ”No. 17–48. ad Anyosiana. Quietantia Anyosiana super rehatitis literis eandem familiam concernentibus. Anno 1642.” Majd, más kézzel: „Anios Sandornak az minemű Donatiókat adtunk, és micsoda királyok idét [idején] költ, s mi is micsoda levelet kívántunk tőle, azokrul való írások.” Ugyanezzel a kézzel írt, ám utólag áthúzott szöveg: <Az minemű levelek szegény Komjenik Istvántul maradtak, azoknak extractusa. Ezeket mind Vamos Istvánnak adták ismét. Herkovitsnak micsoda levelei vadnak Budornal, Palatinus Uram azki leveleket írt az esztergami út felől, Spathai Márton is mint írt ugyan azon útrul, Eördögh Istvánnak, Sohonnai Istvánnak írt levelek párja, az török hírekrül Palfi Palnak két rendbeli levele az nedóltzcei harmincadra az adósságrul. Palatinusnak minemű hírt hozott Csontos Márton három rendbeli török levél valami rabok szabadulása felől.> – Vagyis a palliumot korábban más levelek tartására használták, mert az „Anyosiána”- anyaghoz láthatólag semmi köze nincsen. Egy, szintén a tételek sorszámával ellátott, más kézzel írt példányon ez áll: „1642. die 11. Junij, Anios Sandor quitantiaja [!] az levelek megadásomról.”

¹²⁸ *Hazai Okmánytár I–V.* Szerk. NAGY Imre, PAUR Iván, RÁTH Károly, VÉGHÉLYI Dezső, Győr, 1864–1873.

¹²⁹ *Hazai Okmánytár*, II. 165–167. (Marczaltói levéltár, III. f. 5. cs. 210.)

¹³⁰ *Hazai Okmánytár*, III. 351–352. (Ányos István családi levéltárából.)

¹³¹ Gyulafirátót, Veszprém megye

¹³² *Hazai Okmánytár*, II. 241–242, 373–374. (A fehérvári kereszteseknek 1438. évben kiadott eredeti átíratából, a fáiszi Ányos István családi levéltárából.)

¹³³ Hunyadi János 1446 és 1452 között töltötte be a „Magyarország kormányzója” tisztelet.

¹³⁴ *Hazai Okmánytár*, II. 314–315. (Ányos István családi levéltárából.)

6. 1452. Veszprém. „A veszprémi káptalan előtt Batthyány András és Péter, bizonyos kővágóörsi (ma Felső-Örs) birtokukat 400 arany forintért Ányos Mihálynak és Györgynek eladják.” (Hazai Okmánytár, V. 250–253.) (Békássy Károly családi levéltárából.)

7. 1456. szept. 16. Buda. „V. László király¹³⁵ megparancsolja Vincze Tamás, Ányos Mihály s a többi örsi nemeseknek, hogy csak a felső-örsi prépostnak járó tized után szedessék be a kilencedeiket.”¹³⁶

8. 1458. júl. 9. Buda. „I. Mátyás király¹³⁷ Ferenc örsi prépost kértére meghagyja az örsi földesuraknak, hogy csak a tized kivétele után szedjék be a kilencedet.”¹³⁸

V.

Tanúvallatás idősebb Ányos Ignác ügyében

A tanúvallatás Ányos Ignác (Székesfehérvár, 1733 – Kardosrét, Zirc 1792), Ányos Ferenc öccse körül forog. A renitens testvér később is sok gondot okozott bátyjának, sőt még leszármazottainak is. Amikor 1743-ban Esterházy Ferenc a birtokot visszaengedte az Ányos György-örökösöknek, Ignác még kiskorú volt, így Ferenc lett a gyámja. Nagykorúvá érvén azonnal követelni kezdte a jussát, 1760-ban pert is indított érte, de végül megegyeztek peren kívül, illetve elismerték a kölcsönös örökösödést. Ferenc halála után azonban az örökösöket hívta perbe, s 1783-ban a királyi tábla ítélete szerint megillette őt a birtok fele. Az év végén végbe is ment az osztozkodás. Az ellenségeskedés azonban még eltartott egy ideig.¹³⁹ A jelen tanúvallomás egy nagyobb per része. A szakirodalom már többször idézett belőle, teljes szövege mind idősebb Ignác és bátyja személyes viszonyáról, mind pedig az esztergári újrakezdés körülményeiről szemléltetően tudósít. Jól érzékelteti azt a folyamatot, ahogy egy szinte teljesen tönkrement közép-nemesi család hatalmas erőfeszítéssel a semmiből közel negyedszázad alatt tudta megteremteni a rangjának megfelelő, kényelmes lakhatási körülményeket, illetve beszerezni azt az életviteli és kulturális tárgyi környezetet, amely révén már reprezentálni tudta társadalmi helyzetét. A dokumentum jelzete: Magyar Országos Levéltár, P 6, az Ányos család levéltára, 3. cs. 1776.

¹³⁵ V. László király (ur. 1444–1457)

¹³⁶ *Hazai Okmánytár*, II. 337–338. (A Győri káptalan levéltárából.)

¹³⁷ Az új király, I. Mátyás adminisztrációja megerősíti az előző iratot.

¹³⁸ *Hazai Okmánytár*, II. 343–345.

¹³⁹ IRÁNYI, *i.m.*, 25–36.

Primus testis providus Andreas Fejér Caupo Kis Esztergáriensis Romano Catholicus, annorum circiter 37 juratus examinatus fassus est ad 1mum nihil, hanem ad 2dum 3tium.¹⁴⁰ A fatens Gyarmaton¹⁴¹ született, de már huszonkét esztendőktől fogva mindenkor Kis Esztergáron lakik, és miolta az atyja megholt, azótától fogva maga administrálja¹⁴² a kisesztergári csárdát, valóban jól ismérte Ányos Ignác uramat, inquire curans¹⁴³ uramnak egytestvér öccsét, és hogy már iskoláiban való tanulását tovább követni nem akarta, ide Esztergárra jött, és itt titulált¹⁴⁴ Ányos Ferenc uram gazdaságra akarta alkalmaztatni, de a fatens, amint jól emlékezik, igen kevés reménység volt felőle, mert csak korhelkodott, ide s tová tekergett, és a fatens édesapjánál is a csárdában gyakorta megfordult, és ottan mindenkor bort kérvén, mely kérésére adtak is neki, de az árát (mivelhogy öccse lévén titulált Ányos Ferenc uramnak) tőle nem merészelték kérni, és arra is jól emlékezik a fatens, hogy egy korban (midőn Nemzetes Ányos Ignác uram a béresekkal rovásra¹⁴⁵ ivott a följobb emlétett kisesztergári csárdában) még meg is szidta följobb titulált Ányos Ferenc uramnak hitves társa¹⁴⁶ a Ferencnek édesatyját,¹⁴⁷ hogy mér ad az ő rovására, hiszen itthon is elegendő italja vagyon, de ott csak korhelységéből iszik. És hogy pedig valaha egytestvér bátyjának disznait, vagy malacait őrzötte volna Nemzetes Ányos Ignác uram, a fatens arra se nem emlékezik, se soha sem is tapasztalta, hanem azt tudja, hogy néhánykor az malacoknak és sörtvéseknek megtekéntésére kifordult Kisesztergárra, és onnand tudja a fatens, mivel az ő édesatyja étette s tartotta a malacokat; és hogy béresképpen szolgált, vagy hogy az béresekkal evett volna, a fatens arra sem emlékezik, noha azon időben az emlétett Ányos Ignác urammal csaknem egy idejű legény lévén, a háznál gyakorta megfordult, soha sem nem tapasztalta, se pedig vagy magától, vagy valamelyik háznál lévő cselédétől panaszképpen nem hallotta.

Secundus testis providus Mathias Miller Romano Catholicus, annorum 68 in possessione Esztergár Inclyto Comitatus Weszprimiensi ingremiato adjacenti degens juratus examinatus

¹⁴⁰ A jogi állásáról kellően kioktatott és megesketett első tanú Fejér András kocsmáros, kisesztergári lakos, római katolikus vallású, 37 év körüli, az első kérdéstről semmit nem tud mondani, a másodikról és a harmadikról az alábbiakat vallja.

¹⁴¹ Gyarmat, Győr vármegye

¹⁴² vezeti, irányítja

¹⁴³ az eljárást kérő

¹⁴⁴ megnevezett

¹⁴⁵ hitelbe

¹⁴⁶ Rötth Klára

¹⁴⁷ Ferenc és Ignác apja: Ányos György (Győr, 1677–Székesfehérvár, 1734), Esterházy Ferenc, Fejér megye főispánjának bizalmi embere. Felesége Leitnecker Ilona, esküvőjüket 1709. jún. 27-én tartották Székesfehérvárott.

fassus est ad 1mum.¹⁴⁸ A fatens 1748dik esztendőben született Szent Iván nap¹⁴⁹ táján, jött Esztergárra lakni, és ő volt legelső szállója e deutralis¹⁵⁰ esztergári falunak, azon okból jól tudja, hogy titulált Ányos Ferenc uram oly szegény állapotban volt, hogy az nyakában megálló ruhácskáján kívül egyebe nem lévén egy bográcsánál, és az volt mind főzőedénye, mind tála és tányérja, ha mit kaphatott, abban megfőzte, és csak egy hosszú szűrben s telekes bocskorban¹⁵¹ járt, mint másféle szegén legény. Hogy pedig a pásztorjai a disznók mellől elsöktek, jó ideig csak maga inquiri curans Ányos Ferenc uram őrizte, a fatens jól emlékezik, merthogy sokszor titulált Ányos Ferenc uram Pestre lemenvén, a fatenst állította helyében, és úgy maga is két hétig őrzötte. Azon időben a deutralis esztergári pusztának jövedelme igen csekély volt, mert ha egy esztendő által 30 forintot az egész pusztából bévehetett, tehát fogadj-Isten volt,¹⁵² mert mindenfelől elég¹⁵³ erdő lévén, a fa nem volt kapós. A pusztát ily karban, mint mast vagyon, ekképpen állította, hogy az irtogatástól¹⁵⁴ véres verőtékkel való munkáját s fárodtságát nem sajnálta, hanem egyre dolgozott, s irtott, úgyannyira, hogy az kezeit látszóképpen¹⁵⁵ föltörte a kapa- és fejszenyél. Ez így történvén, egy házat csinált magának, és úgy annakutána emberekkel szállította¹⁵⁶ meg lassanként a fönt írt pusztát. De hogy ad 2dum¹⁵⁷ Nemzetes Ányos Ignác uram a disznait urabátyjának titulált Ányos Ferenc uramnak őrzötte volna valaha, csak egy fertályóráig is, arra a fatens se nem emlékezik, se azt nem tapasztalta. Úgy nem különben arra sem emlékezik a fatens, hogy valaha az béresekkkel tartotta volna élelmét,¹⁵⁸ hanem amije volt titulált Ányos Ferenc uramnak, ő is azt ette, és hogy tanulásit eltekergette, s tovább követni nem akarta. Úgy ad 3tium annakutána följobb titulált Ányos Ferenc uram egytestvér öccsét, Ignácot gazdaságra kívánta alkalmaztatni, és hogy jobb kedve lenne a gazdasághoz, egy pár malacot és egy hold borsó vetést ajándékozott néki, de ezzel sem csinálhatott semmi jó indulatot is a gazdaságra, mert a malacokat és a följobb írt vetést (midőn virágzott) a korcsmárosnak eladta, és az árát megitta, a fatens nyilván tudja, mert a vetést és a malacokat testi szemeivel is látta, hogy pedig eladta legyen, azt onned

¹⁴⁸ A második, a jogi állásról kellően kioktatott és felesketett tanú a 68 éves Miller Mátyás, római katolikus, a szomszédos tekintetes Veszprém vármegye által bekebelezett Esztergár lakosa az első kérdésben vallja

¹⁴⁹ Június 24-e.

¹⁵⁰ az első betelepült ebbe a vallatás tárgyát képező faluba

¹⁵¹ bocskorfajta: telek nevű szíjjal lábra fűzött

¹⁵² az már kedvező eredmény volt

¹⁵³ elég

¹⁵⁴ erdőirtástól

¹⁵⁵ láthatóképpen

¹⁵⁶ telepítette be

¹⁵⁷ ami a második kérdést illeti

¹⁵⁸ hogy a béresekkkel együtt evett volna

tudja, mivel ugyanazon korcsmáros dicsekedésképpen a fatensnek (midőn a korcsmán mulatozott) beszéllette.

Super qua per me praevio modo peractae inquisitionis serie praesentes jurium praetitulati Domini Inquiri curantis futuram uberiozem ad cautelam deservituras sigillo et syngrapha propriis communitas extra dedi litteras testimoniales signatum Esztergár die 14a Aprilis 1776.

Franciscus Kovács

Inclytae Regiae Judicariae

Juratus Notarius¹⁵⁹

Anno 1777.

Anno 1777. die 20a Aprilis, testes praeinserti, coram me statuti authenticati sunt modalitate subinserta.

1mus testis Andreas Fejér, confirmat ex toto collateralem suam fassionem.

2dus testis Mathias Miller, aequae confirmat fassionem suam.

Signatum Pestini, die et anno praenotatis.

Magister Emericus Beöthy

Presentiae Regiae Notarius¹⁶⁰

VI.

Ányos Antal levele Séllyei Nagy Ignác székesfehérvári püspökhöz

A levélíró Ányos Antalt, Károly fiát, idősebb Ignác unokáját 1794-ben nevezték ki regesztrátornak Veszprém vármegye levéltárába. Ezt a levelét Ányos Pál Veszprémben bekövetkezett halála után egy hónappal írta Séllyei Nagy Ignác (Székesfehérvár, 1733–Pest,

¹⁵⁹ Ennek az általam a fentebbi módon levezetett vizsgálatnak a során a fentebb címzett, vizsgálatot kérő uraságnak jövődöbeli bövebb elővigyázat céljára szolgálható okmányt, amelyet saját pecsétemmel és aláírással megerősítettem, kiadtam és aláírtam Esztergáron, 1776. április 14-én.

¹⁶⁰ 1777. április 20-án a beidézett, elibém állított és azonosított tanúk a hiteles eljárás szerint:

Első tanú, Fejér András mindenben megerősíti vallomásának állításait.

Második tanú, Miller Mátyás hasonlóan megerősíti vallomását.

Kiadva Pesten, a jelzett évben és napon.

1789) székesfehérvári püspökhöz, aki, mint a Budára költözött egyetem első kancellárja, már megismerhette Ányos Pált, majd látván fehérvári tanári működését és költői tehetségét, megbízta őt egy katolikus gyülekezeti énekeskönyv megszerkesztésével. A kötet a költő-szerkesztő halála után jelent meg, neve nélkül.¹⁶¹ Pálóczi Horváth Ádám Ányos Pál veszprémi halálos ágyánál szerzett tapasztalatai szerint a súlyos kínok közt szenvedő beteg sem rokonaitól, sem egyházi előjárójától nem tudott elbúcsúzni, mert a költő-baráton kívül senki sem látogatta meg.¹⁶² A levél lelőhelye: Székesfehérvár, Püspöki Levéltár, Sellyei Nagy Ignác püspök iratai.

Méltóságos Püspök, Kegyelmes Uram!

Főlséges Kamara által rendeltetvén Vásárhelyi¹⁶³ Hegyen két helyen lévő Uraság szőlejenek cum omni immunitatione¹⁶⁴ leendő eladása, most folyó holnapnak 18dik napja idéztetett tartandó Licitatióra. Az egyik Szeremlei szőlőnek¹⁶⁵ neveztetik, abban nagy prësház és nagy pince vagyon, a másik éppen szomszédságomban helyheztetik, és ebben semmi épület nincsen. Ezen szomszédságomban lévő szőlőnek megvételére nagy kedvem volna, várhatván jövődöbéli szép hasznomat. Nagyságára ugyan nem hasonló a szeremlei szőlőhez, mert az nagy plágát¹⁶⁶ foglal magában, de termésének kvalitására nízve nem alább való, és némely esztendőben a mustját az Hajdani Uraság is jobbnak tartotta. Jelentettem volna magamat az itt való Tekéntetes Káptalannál, de mivel bizonyossan tudom, hogy ollyas fundationalis¹⁶⁷ pénz mostanság nincsen elocálandó,¹⁶⁸ folyamodom Excellentiádhoz, alázatosan könyörögvén, ezer tallérokkal, melyeket azon szőlő megér, kegyesen succurálni¹⁶⁹ méltóztassék, securitásul¹⁷⁰ léssen Excellenciádnak ezen szőlő és egyéb javaim, én négy vagy öt esztendőök alatt, az Úr Istennek áldása után, annak terméséből nagyobb részben azon capitalisnak deputatióját remélhetem. Főképpen ha Excellentiád per partes¹⁷¹ kegyesen fölvenni méltóztatik, és ha első

¹⁶¹ erről lásd kötetünkben Sz. Nagy László tanulmányát.

¹⁶² JANKOVICS József, *Pálóczi Horváth Ádám verse Ányos Pál haláláról = Magyar Arión: Tanulmányok Pálóczi Horváth Ádám műveiről*, Szerkesztette CSÖRSZ Rumen István, HEGEDÜS Béla. Budapest, rec.iti. 2011. <http://rec.iti.mta.hu/rec.iti/Members/szerk/pha/magyar-arion>, 241–253.

¹⁶³ Somlóvásárhely, 1775-ben *Nagy-Vásárhely*, Veszprém vm.

¹⁶⁴ minden mentességtételével együtt

¹⁶⁵ Szeremlei szőlő. Feltehetőleg a napjainkban is híres borász-család, Szeremleyek egyik elődének Somló-hegyi szőlőjéről van szó.

¹⁶⁶ tiltott területet

¹⁶⁷ alapításra szánt

¹⁶⁸ kihelyezendő

¹⁶⁹ segíteni

¹⁷⁰ biztosítékul

¹⁷¹ részletfizetést

esztendőben annak fizetendő interessétül Excellentiád kegyessége által fölszabadítottam. Úgy tartom, most mindjárt a pénznek letétele nem fog kívántatni, ha Excellentiád írásbéli affidatióját¹⁷² azok előtt, aholy szükséges, megmutathatom, szüret után is föl fogják venni. Könyörgök ahhoz képest Excellentiádnak, ezen jövődébéli hasznomra szolgáló alázatos kérésemet teljesíteni méltóztassék Excellentiád, és ezen esztendőben szükségessé Excellentiádnak új somlyai must, Excellentiád parancsolatjátúl várok, mely ebbéli alázatos instantiám végett ha személyem szerént való udvarlásomat Excellentiád kívánja, azonnal udvarlok. Várván ohajtva Excellentiád kegyes resolútióját, szentelt kezeinek csókolásával tapasztalt kegyességében ajánlott örökös veneratióval maradok

Excellentiádnak

alázatos szolgája

Ányos Antal

Veszprimii 5a 8bris 1784.

VII.

Krajnik László viselt dolgai

Krajnik Lászlónak valószínűleg akaratlanul is igen jelentős, ám negatív szerep jutott Ányos Pál hírnevének alakulásában. Pedig Ányos a legközelebbi, mondhatni bizalmas barátai között tartotta számon a fiatal katonatisztet. Mind hozzá írt verse, mind pedig neki címzett levele nyíltan burkolt erotikus utalásokat tartalmaz, s főleg az utóbbi – a szöveg teljes félreértése miatt: igaztalanul – váltotta ki Kazinczy Ferenc felháborodását. Krajnik László testvére, József, abaúji táblabíró volt Kazinczy húgának, Klárának férje. Így a széphalmi költőfejedelem személyesen ismerte őt, sőt az Ányos-kézirathoz is a fivérek nyomán jutott. Ányos levelének pajtáskodó-évődő hangja miatt – amellyel pesti barátját a Nyitrából oda látogató fiatal lányok kalauzolására kéri fel – Kazinczy neheztelt, úgy tűnik, mind a szerzőre, mind a címzetre. „Ányosnak levelét, ha pap nem volt volna is, nem kellene s nem lehetne kiadni. Gaz erkölcstelenség van benne. Egy mátká, egy becsületes, tiszteletes ház gyermeke Pestre méne, s ez a paulinocska oktatást ad a vad szerelmekhez szokott katonának, mint szédítse el a

¹⁷² biztosítékát

leányt. Ha a levél kezembe akad, magadnak, s általad mindazoknak, akik bírni akarják, általadom, de ne engedjük azt sajtó alá jutni” – írta a levél kiadásának lehetőségéről érdeklődő Toldy (akkor még Schedel) Ferencnek. Már a levelet először közlő Császár Elemér is észrevette, hogy Ányos nem elcsábíttatni, hanem barátja által szórakoztatni akarta a felvidéki úrilányokat, a nagyváros látványosságait, életformájának másságát akarta bemutatni. Az alábbi dokumentumokkal Krajnik hadnagy jelleméről, önbíráskodásra hajlamos természetéről, a jogkövetést figyelmen kívül hagyó, túlzó nemesi öntudataról szerezhetünk az Ányos-jellemzést kiegészítő adalékokat.¹⁷³ Ha érthető is bosszankodása afölött, hogy Bárczay András majorságot telepített Krajnikék udvara tövébe, az eljárása nehezen helyeselhető. Bár lehet, hogy az újnemest lenéző régi nemes elleni lázadása is fellelhető akciója „szerző okai” közt. Ugyanis nagyjából a Krajnik család nemesítése idején írta Apor Péter *Onographia* „névtani dolgozatában”:¹⁷⁴

Megint kik idegen nyelven hívattatnak,
Idegen tisztségről s névvel mondattatnak,
Külső országból kezdete azoknak
Vagyon, nem fiai igaz magyaroknak.

Ilyen Boér, Geréb, Ficsor, Henter, Jani,
Dobra, Maurer, Trauzner, Szeleccki, Jabroccki,
Fridrik, Pelnitz, Lentulus, Krajnik és Dusárdi,
Számptalan sok lits, fits, iczki, ficzki, loczki.

A dokumentumok lelőhelye: Magyar Országos Levéltár, P 535, a Patai család levéltára, 22. cs., XVIII. fasc. 21. nr. 29., illetve az *Inquisitio super defectione sepimentis Curiae Andreae Bárczai per Ladislaus Krajnyik* címzésű vallatás ugyanott, nr. 29.

Az Abaúj vármegyei bíróság nevében 1776. augusztus 13.-án Göncruszkán keltezett levelében az alábbiakról értesítette Göncruszkai rezidenciáján¹⁷⁵ Máriássy Máriát, idősebb Krajnyik Sándor özvegyét Alth János és Péchy Antal szolgabíró és esküdt:

¹⁷³ „Higgy, remélj, szeress!” 126, 157, 220, 235–237.

¹⁷⁴ *Br. Apor Péter verses művei és levelei (1676–1752)*. Kiad. és bev. SZÁDECZKY Lajos, 1–2. Budapest, 1903.

I, 51.

¹⁷⁵ lakóhelyén, kúriájában

„[...] Tekéntetes Nagy jó Asszonyunk! Tekéntetes Nemzetes és Vitézlő Bárczay Bárczay András úr, ezen Tekéntetes Nagyságos Abaújvármegye generalis exmissiójának¹⁷⁶ ereje mellett általunk a Nagyasszonyt törvényesen admoneáltatja¹⁷⁷ az iránt: Hogy tudniillik, a közelebb elmúlt 1775dik esztendőben febrárus havának 11. napja táján a Nagyasszonynak osztatlan¹⁷⁸ fia, Tekéntetes Hadnagy Krajnik László úr, maga mellé vett feles és fegyveres emberekkel a titulált Admoneri curáns¹⁷⁹ úrnak Gönc-Ruszkai helységben lévő udvarháza előtt, napkelet felé fekvő s békerített kertjének felső oldalán lévő sövényét erőszakkal s maga hatalmával levágattatván, azon törvénytelen cselekedetnek a Nagyasszony inhaereál-é,¹⁸⁰ vagy sem? És a mind a kerítésben, mind a kert haszonvehetésében okozott kárát megtéríteni kívánja-é? Magát meghatározni,¹⁸¹ és iránta válaszolni ne terheltessék. Ha a Nagyasszony azon kárnak megtérítésétől idegen lészen, melynek reménsége alatt esztendei vidualis prorogatiójának terminusa¹⁸² alatt a titulált admoneri curáns úr ez ideig várakozott, azon kárnak orvoslását és törvényes revindicatióját¹⁸³ minden accessoriumokkal¹⁸⁴ együtt magának reserválja¹⁸⁵ és az atyafiságos jó szomszédságnak megsértődésének okát titulált Hadnagy urammal együtt a Nagyasszonynak is fogja tulajdonítani. Mely iránt válaszát elvárván maradunk, Göncruszka 13ia augusti 1776. A Tekéntetes Nagyasszonynak hivatalbéli igaz szolgálói.”

A tekintetes bíróság Felsőmérán 1775. július 5-én meg is tartotta a kerítésszaggató hadnagy ügyében a tanúkihallgatást. A hét tanú vallomásából csupán azokat a részleteket közöljük, amelyek egymástól eltérnek, illetve, még ismeretlen részleteket közölve egymást kiegészítik, s amennyit a nedvességtől megrongált papír elolvasni enged... Kezdjük a kihallgatást in medias res, amikor a tanúnak felteszik a kérdést, hogy

De eo utrum?¹⁸⁶

¹⁷⁶ általános felhatalmazású kiküldetése

¹⁷⁷ figyelmezteti, felszólítja

¹⁷⁸ közös háztartásban élő

¹⁷⁹ kivizsgálás-kérő

¹⁸⁰ egyetértésével történt-e

¹⁸¹ elhatározni

¹⁸² özvegyi állapotának perhalasztó időpontja

¹⁸³ védelmezését

¹⁸⁴ annak minden fejleményével

¹⁸⁵ tartja fenn

¹⁸⁶ Mit tud arról, hogy...

[1mo.] „...a Tanú, hogy Tekéntetes Nemzetes és Vitézlő Bá[rczay Bárczay] András úr legközelebb múlt 1774dik esztendőnek május [...] holnapok napjaiban ezen Tekéntetes Nemes Abaúj vármegyében Göncruszka nevezetű helységben lévő residentionalis Curiaja [egy] részit bekerítettvén, abban egész tavaly nyáron az titulált [úr] majorságbeli borjait legeltette, és akképpen békességesen használta minden ellenkezés nélkül, mégis, mindazonáltal

[2do.] Folyó 1775dik esztendőben februárius havának 11. napja [tájban Tekinte]tes Nemes Nagyságos Gróf s Generális Pálffy János ő[nagysága] Regementjében lévő Hadnagy Krajnik László uram hatalmasan [...] menvén egynehány emberekkel, és jelesül nemesekkel-é vagy parasztokkal; nevezetesen vallja meg, az északi oldalát azon kúriabeli kerítésnek levágatta és semmivé tetette, mely hatalmaskodást minémű készültekkel vitte véghez, circumstantialiter¹⁸⁷ vallja meg. Mely által

3tio. Hány forintig való kárt okozott titulált Bárczay András úrnak, azt is [...] hiti alatt vallja meg.”¹⁸⁸

Az első tanú, Máriássy Mária asszony, néhai idősebb Krajnik Sándor özvegyének göncruszkai szolgája, a kb. 36 éves Iván Ferenc elmondja: bizonyosan tudja, hogy Bárczay András a mondott (1774) időben göncruszkai kúriája napkeleti részét bekerítettte, ott tartotta majorságbeli borjait és néha lovait is elengedve szabadon ott legeltette, hogy mások állatai azokban kárt ne tegyenek, a területet lakat alatt tartotta. Midőn e tanú idősebb Krajnik Sándor úr több emberével folyó év februáriusában, „vagysis farsang utólja felé úr dolgán¹⁸⁹ lett volna, [...] ugyan titulált úrnak édes fia, tekéntetes Pálfiánium Regement Hadnagy Krajnik László uram parancsolta e tanúnak és több társainak, nevezetesen a gazdának, Gyurkának, nemkülönb három béresnek, úgymint Fekete Istvánnak, Brnicza Jánosnak és Majoros Mihálynak, ismét Urbán János jobbágnak és egy legénynek, aki ekkor egy kis ideig kocsisa volt titulált Krajnik Uraknak, hogy utána mennének fejszékkel. Ezen parancsolat szerint kimentek Hadnagy Krajnik László urammal titulált Bárczay András úr felül megírt residentionaria beli részének kerítéséhez, melynek vágását parancsolta [meg] Krajnik László uram, de közülünk egyik sem fogott hozzá, valameddig maga belé nem vágott; ez meglévén, az napk[eletre nyí]ló kapucskánál elkezdvén a sövénynek vágását, az ész[aki sö]vényvel együtt levágatta egészen a napnyugoti szegelet[...]ra, hogy annak többé hasznát nem lehetett

¹⁸⁷ körültekintően, a körülményeket figyelembe véve

¹⁸⁸ Az okozott kárt vagy nem tudták a tanúk megbecsülni, vagy pártállástól függően becsülték alul illetve felül, a hivatalos kárbecslés a kerítés pótlására és a várható terménykiesésre kicsivel 48 Rajnai forint feletti összeget állapított meg.

¹⁸⁹ roboton

venni, mivel [...] lévő hasogatott karókat nem a föld színén, hanem [...] két lányira vágatta le, azt azonnal ki is düttette és han[...] maga is, titulált Krajnik László uram, segített. Ad [3tium ke]veset ért az ilyen becsnek állapotjához, még is mindazon [...di] alatt így gondolja, hogy a levágott sövény, minthogy [...]rúl vala hozzá való karó és vessző, megérhetett harminc[...] pedig amiat hasznát nem veheti a kertnek az titulált [...lega]lább húsz-harminc forintig való kárt vallott, mivel csak [...] vagy káposztával beültették volna is, könnyen kivehette [volna] inquiráltató úr azon pénzt.

A második tanú, Urbán János, az említett Asszony 26 év körüli göncruszkai jobbágyának vallomása az 1–2. kérdésre megegyezik az első tanuéval. Vallomásának vége tartalmaz új momentumokat: a hatalmaskodás idején otthon tartózkodott ifjabb Krajnik Sándor és József is, ezt korábban saját szemével látta. Az azóta elhunyt idősebb Krajnik Sándor pedig akkor fekvő beteg volt. A harmadik, a kárt illető kérdésre ezt válaszolta: hitére vallja, hogy a titulált Krajnik urak a „... kérdésben feltett sövénynek levágásával legalább hatvan-hetven forint ára kárt okoztak sokszor titulált inquiráltató úrnak.”

A harmadik kikérdezett, Tóth Tamás göncruszkai lakos kb. 24 éves felesége, Jamniczky Erzsébet vallotta, hogy ő a szóbanforgó kert szomszédságában lakván, közelről szemlélte a fejleményeket. Báróczy András a fentebbiek szerint valóban bekerítette az állatai számára a kert jelzett részét, de „abban senki legkisebb ellenkezést nem tévén”, szabadon használta és bírta, mindaddig, amíg újra „nyári hasznát lehet venni”. Farsang vége felé saját szemével látta, hogy Krajnik László hét emberrel fejszékkel kijött, köztük a József nevű kocsissal. Nem kezdték el addig a sövény dülését, amíg a hadnagy belé nem vágott. S mikor a többiek is nekiestek, „közben titulált Krajnik László úr, az hatalmaskodó ember[...] fel-alá sétált, és a levágott sövényt düttögette s taposta, gyakran tekingetvén az magok kertje felé, mely legközelebb levő szomszédságában vagy azon levágott sövénynek, egyszer éppen a kert sövényéhez ment, és ott egy kis korig nevetve beszélgetett, de kivel, nem tudja, hanem gondolja, hogy a testvérek közül egyikkel, mivel tudja bizonyosan, hogy akkor mind a [...] odahaza voltak, az öreg úr pedig már akkor fekvő beteg volt. Közel levén ezen hatalmaskodáshoz a tanú, jól hallotta, [...] Krajnik László úr azon hatalmaskodás alatt formalibus mond[...]: Jöjjön a Báróczy András tisztartója, meg mutatom, ki [...]vényt.”

A kár nagyságát faggató harmadik kérdésre e tanú is azt feleli, hogy nem ért a kárbecsléshez. Ezért nem is találhatja az összeget.

A negyedik tanú is nő, Csomó János harminc körüli felesége, Lesószky Erzsébet. Az első kérdésre adott felelete megegyezik a korábban idézett tanúkéval. A sövényvágás körülményeiről azt vallja, hogy a cselekményt „titulált ifjabb Krajnik Sándor úr az udvar kapujánál állván nézte, Krajnik József úr pedig az cselédháznak ablakján szemlélte. Ezt onnat tudja, hogy éppen akkor történt e tanúnak menetele titulált Krajnik urak udvarába.” A előidézett kár megbecslésére ő sem vállalkozik.

A ötödik tanú, a 46 év körüli Tóth Tamás, ugyancsak göncruszkai lakos, a harmadik tanú férje. Vallomása egyezik a korábbiakkal, azzal a különbséggel, hogy a hatalmaskodásban résztvevőket nem tudja megnevezni, csak annyit tud, hogy heten voltak, Krajnik László vezénylete alatt. Mikor Krajnikék a sövény levágásához kijöttek, közel lévén, jól hallotta, noha nagyothall, hogy Krajnik László a sövény vágatását megparancsolta, de azok addig nem akartak hozzáfogni, míg ő először belé nem vágott. A kárösszeget illetően megjegyzi, hogy jó lelkiismerete szerint állítja: azt mind a sövényben esett kártételt miatt, mint pedig azért, mert „a kertnek pusztán kellett maradni, legalább hatvan-hetven forintra” becsüli.

A hatodik tanú Bárczay András 40 év körüli szolgája, Kiss István. Öt éve lakos Göncruszván, a kerti állapotokat és fejleményeket ugyanúgy adja elő, mint társai. Ő is úgy értesült, hogy senki sem ellenezte korábban a kerítést és a majori jellegű állattartást. Ő is szemével látta, amint Krajnik László a megnevezett emberekkel kiment és „vágatta és dűjtögette a sövényt, maga is dűjtögetni segített Krajnik László uram és rajta taposott a sövényen, hogy mindazonáltal ezen hatalmaskodásnak nagyobb ereje légyen. Látta szemével e tanú, hogy puskákkal négy személy készen állott az titulált Krajnik urak szomszéd kertjében, az bodnár-házhoz vonván magokat, egyik közülök volt reguláris katona, aki Hadnagy Krajnik László urammal Kassárul lejött, másik Tekéntetes Máriássy Mária, Krajnikné Asszonyom ígás kocsisa, Szemcsák Is[tván] nevezetű, harmadik Szentmiklósy Károly uram kocs[isa, kit meg]nevezni nem tud, az negyedikre pedig reá nem [emlékezik]. Ezek mindaddig ott állottak, méglen a sövénynek [...] tartott. Hanem annak vége lévén kik-ki puskájához [...] méglen a kerten által nem mentek szokás szerint [puskájokat] kezekhez vették, hanem a kertből kimenvén néme[lyek] ruhájok alá dugták, némelyek pedig magokhoz szo[rították, hogy] mások észre ne vegyék, azt is jól látta, hogy azalatt [míg a] hatalmaskodás tartott, ifjabb Krajnik Sándor úr tö[...] kapuban az udvar előtt állott, és végezetével a sövény[...] bement. Mivel ezen hatalmaskodásnak idején t[itulált inqui]ráló úrnak sem tisztartója, sem más ollyas em[bere oda]haza nem vala, maga a tanú ment titulált Krajnik urakhoz az elkövetett hatalmasság ellen, amint tudott, protestálni, de erre, mint az titulált Nagyasszony, úgy Sándor, László és József urak azt felelték, hogy úton-útfélen és a korcsmán is protestálni

szabad légyen. Az öreg úr pedig már ekkor nehéz betegen feküdt.” A gazdasághoz keveset értve, ő sem tudja a kártételt felbecsülni.

A hetedik tanú, Szombaty Mária, kb. 26 éves, P[...] Sámuel felesége. Az első kérdésre azonosak a válaszai, mint tanú-társaiéi. A kertelést egy földesúr sem ellenezte, a titulált inquirálató a területet „békességesen és háborgatás nélkül” bírta. A sövényt úgy vágatták ki, hogy annak már semmi hasznát nem lehet venni. „Hogy pedig ezen hatalmasságot annál bátrabban véghez vihessék, négy legény, ki vala puskákkal rendelve ezen deutralis¹⁹⁰ kertnek szomszédságában lévő Krajnik urak kertjében lévő budnár-házhoz, akiket látva ugyan tanú az kivágás alatt, de nem tudta, mi végre állottak [ott] mindaddig, valameddig vége lévén ezen hatalmaskodásnak, mind a négyen elejekben lerakott puskájokat a földről [fel]vették, akkor iszonyodott el a tanú, gondolván magában, ha valaki ellenzette volna az sövénynek vágását, [ha]lál nélkül meg nem esett volna, de azok köz[ül senkit nem] tud nevezni, reájok sem ismérhetett távolyra [...] kársás (?) szemlélvén őket, hanem azt látta, hogy [...]kerten keresztül mentek szokás szerint ket [...] puskákat, de amidőn keresztül mentek volna, a [Kraj]nik urak udvarában eldugták fegyvereket úgy, [hogy észre] ne vegyék.” A harmadik kérdésre nem tud felelni.

Nostrarum vigore et testimonio Literarum Inq[uisito]rum mediante. Signatum Felső-Mera die 6ta Mensis [...]

Inclytæ Comitatus Abaújvariensis [S. Judlium]

Johannes Alth

Ejusdem Inclytæ Comitatus adjunctus Jurassor

Joannes Fülep

VIII.

Epilógus

¹⁹⁰ Vizsgálatban levő

Ányos Pál pálos szerzetes és költő hírnevének, művei befogadástörténetének alakulására talán egy száz évvel később élt Ányos Pál, valószínűleg ifjabb Ignác fia, zirci lakos is rányomta bélyegét. A levéltárosoknál mindenképpen, mert bár ezen újabb Ányos Pál levelének dátuma feltűnő helyen, a levél fej-részében, legelső sorként olvasható: „Zirc, 1868. martius 4-én”, a kései levéltárrendezők a kronológiával mit sem törődve, az előző század utolsó harmadára osztották be az itt közlendő levelet, s valószínűleg tartalmi és formai okok, és az irodalmi hagyományból vagy hallomásból ismert Ányos-életrajz, vagy a felsőelefánti kolostorból szervezett titkos levelezésének elterjedt híre motiválhatta őket a levél raktári elhelyezésében. Vagy talán azt hitték, nem ismervén Ányos kézírását, hogy a 12 éves költő álcázásból, a kortársak megtévesztéséből, netán játékból datálta egy évszázaddal a jövőbe szerelmeslevelét? Az viszont aligha tagadható, hogy az unokaöcs erősen rájátszott a nagybácsival való névazonosságra. (A levél a benne említett hólé hatására keletkezett tényleges vízfoltok miatt néhol ma már olvashatatlan szövegének lelőhelye: Magyar Országos levéltár, R 309, 27. cs. 338.)

Zirc, 1868. martius 4-én

Most már hát komolyan
Asszonyok legszebbike!

Én szerencsétlen, én megbukott s megsemmisült utolsó postás! – A küldött levelet Akára¹⁹¹ szerencsésen el utolsó postáztam,¹⁹² de Imreh [...] úrhölgy akkor már onnét elutazott [...] miért is János főtisztelendő úr ta[ná]csára azt Zircre visszavinni s ismét Veszprémbe expediálni¹⁹³ akartam, mely akarat hogy [te]tté nem valósult, h[át nem] volt más, mint az, hogy paraszt kocsimba a bádog pixis,¹⁹⁴ melyhez e levél [az] iratok közé betéve volt, [...] ott isten segítségével 3as [pecséttel] hóval beburkoltan az elolvadásig pihent, mely szerény idylli helyzetéből a pixis egy dudari¹⁹⁵ asszony által az ottani jegyzőhöz – onnét pedig Kosos

¹⁹¹ Aka, Veszprém vm, zirci járás

¹⁹² A kor postai rendje szerint az utolsó település, ahol még postahivatal volt, s onnan vagy elküldték a távolabbi helyekre, ahova már nem járt a posta sem, a leveleket ismerősök által, vagy pedig az emberek bementek az utolsó postahivatalba, ahol a *poste restante*, vagyis a postán a címzettre várakozó, a postán átadott küldeményért elment a levelet váró, aki erről értesítést kapott.

¹⁹³ indítani

¹⁹⁴ bádog tok

¹⁹⁵ Dudar, Veszprém megye, zirci járás

Miklós szolgabírához hozatott, de 3as pecsét az asszonnyal a levélben pénzt gyanítván, az bíz azt szerencsésen fölbontotta – legnagyobb utólagos bocsánatkérésével.

Ebből eléggé kilátni méltóztatik, hogy én ezen egész dologban olyan ártatlan egy birka, vagy akarám mondani, bárány vagyok, amilyen csak egy húsvéti lehet.

Gondolkodtam – e veszélyes ügyben egy egész 24 órán keresztül, az éjszakát is beleértve –, de okosabb határozatra vetemedni nem mertem, érezvén magamban az igaz nem mondás iránt szörnyű nagy féltékenységet, s nem tetsző visszaborzadást. Azért hát csak, mint mindig, úgy most is az igazmondás legigényesebb mestersége mellett megmaradtam, pedig egy kis elegáns füllentéssel rövidebben s <tán> az engem nem ismerők előtt tán hitelre méltóbban járhattam volna el.

Tehát mindezekből azon üdvösséges tanúságra jöttem, hogy nekem, mint a figyelés dolgában már egy kissé rokkant vitéznek, nem tanácsos mindig magammal olyan kis gömbölyű szűk <pix> bádog-pixist hivatalos irattartónak szellős oldalú paraszt kocsimban hordani, hanem ahelyett jó komót bőséges pakktáskát használni.¹⁹⁶

Asszonyok legszebbikének

hűséges és megbízható szolgája: Ányos Pál

akai utolsó postás

Egyébiránt – ha jobbnak látná – az <itt> ide csatolt leveleket égesse el.

Jó hitelem és renumémnek¹⁹⁷ a bájoló szíves anyatermészet harmatgyöngy táplálta gazdag színompájú ékes virányait a szép kis Ilka kisasszony parányi piskóta lábai elé kérem kegyeskedjék szép sorban egymás mellé lerakni, s láng szeme mélabús ernyői alul egy vagy két résztvevő könnyűt – akarám mondani, vigasztnyújtó mosolyt, részemre – kierőszakolni.

I.

<Ugyanaz>

E száj, mely megszóllal,
E szív! – mely rásugall,
E lélek! – mely gondol,
S Ilka, neked hódol.

Szép, bájos Ilka!
Szívem<nek> hű vágya.
Te vagy éltemnek
Ékes koronája.

Ugyanaz

¹⁹⁶ vállszíjas csomaghordó táskát

¹⁹⁷ renumémnek, jó híremnek

